

UOT 330.1; 330.8

SAHİBKARLIQ NƏZƏRİYYƏLƏRİ: KLASSİK VƏ MÜASİR NƏZƏRİYYƏLƏR VƏ ONLARIN MÜQAYİSƏSİ

Bəhruz HÜSEYNLİ*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 17 mart 2023; çapa qəbul edilmişdir: 19 aprel 2023; online-da çap edilmişdir: 31 may 2023.

Received: 17th of March, 2023; accepted: 19th of April, 2023; published online: 31st of May, 2023.

Açar sözlər: *sahibkar, sahibkarlıq fəaliyyəti, sahibkarlıq nəzəriyyəsi, innovasiya, qeyri-müəyyənlik, risk*

Giriş

Müasir sivilizasiyanın inkişafında sahibkarlıq ünsürü, demək olar ki, hər bir dövrdə çox mühüm funksiya yerinə yetirmiş və özünə məxsus yer tutmuşdur. Son illərdə daha çox əhəmiyyət kəsb edərək, iqtisadi inkişafın, məşğulluğun yaradılmasının və sosial inkişafın əsas amili kimi qəbul olunmağa başlayıb. İnformasiya cəmiyyəti və ya kommunikasiya cəmiyyəti adlanan bu yeni dünyada insanların iqtisadi dəyərlər yaratmaq mənbəyi və qabiliyyəti fiziki gücündən çıxıb və tamamilə beyinlərində cəmləşib.

Bu yeni dövrdə elm və texnologiyanın sürətli inkişafı cəmiyyətlərin strukturunu sürətlə dəyişdirməklə yanaşı, sahibkarların və sahibkarlığın cəmiyyətdəki iqtisadi dəyərini və əhəmiyyətini də artırmışdır. Bunun təzahürü olaraq, fərdi istedadla əsaslanan sahibkarlıq ön plana çıxmış və insanların intellektual məhsuldarlığı əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Alimlər təşəbbüskar sahibkarlara öz səylərində uğur qazanmağa kömək etmək üçün sahibkarlıq sahəsini izah etmək üçün bir neçə nəzəriyyə irəli sürmüşlər. Sahibkarlıq nəzəriyyələri sahibkarların niyə belə davrandıqlarını izah etməyə çalışır. Bundan əlavə, onlar sahibkarlıq qərarlarına təsir edən ətraf mühit və fərdi xüsusiyyətləri araşdırırlar.

1. Sahibkarlıq nəzəriyyələri

İqtisadiyyatın və cəmiyyətin inkişafı sahibkarlıq nəzəriyyələrinin təkamülünü şərtləndirir. İstehsal, bölgü, mübadilə və istehlakın əsas elementlərini əhatə edən reproduktiv münasibətlər elmi biliklərin inkişafı ilə birlikdə “sahibkarlıq fəaliyyəti” və “sahibkar” terminlərinin formalaşması üçün əsas rolunu oynamışdır. Sahibkarlıq nəzəriyyələrinin inkişafında bir neçə mərhələ olmuşdur.

Sahibkarlığın öyrənilməsinin birinci mərhələsində tədqiqatçılar bu fəaliyyəti, ilk növbədə, risk faktoru ilə əlaqələndirdilər. Birinci mərhələ çərçivəsində sahibkarlıq nəzəriyyələrinin təkamülü iki istiqamətdə inkişaf etmişdir. R.Kantilyon “Ticarətin mahiyyəti üzrə tədqiqat” əsərində əsas diqqəti müəssisənin fəaliyyətində risk faktorundan istifadə etməklə sahibkarlıq mənfəətinin əldə edilməsinə yönəlmişdir, sahibkarlıq fəaliyyətinin özü isə tələb və təklif arasında tarazlığın tapılmasından ibarətdir. İ.Tyunen “İzolyasiya olunmuş dövlət kənd təsərrüfatına və milli iqtisadiyyata münasibətində” (1826) əsərində R.Kantilyonun ideyalarını inkişaf etdirərək hesablanıla bilən və hesablanıla bilməyən riski

* magistrant, Bakı Avrasiya Universiteti
e-mail: behruzhuseynli@gmail.com

önə çəkmişdir (1, s. 287). Bazarda rəqabət qabiliyyətini artırmaq məqsədilə müəssisə tərəfindən innovasiyaların yaradılması və tətbiqi prosesində hesablana bilməyən risk yaranır və sığortalana bilməz. İ.Tyunen mənfəəti məcmu gəlirdən xərclər, investisiyalar və hesablana bilən risklərin sığortası çıxılmaqla qalıq hissəsi kimi müəyyən edir.

F.Nayt risk faktorlarının təhlili yolu ilə sahibkarlıq anlayışını tədqiq edən alimlərdəndir. O, "Risk, qeyri-müəyyənlik və mənfəət" (1921) adlı kitabında kəmiyyətlə ölçülə bilən və hesablana bilməyən riskin öyrənilməsinə davam etdirmişdir (2, s. 14). Əgər hesablana bilən risk sığortalanaraq istehsal maya dəyərində daxil edilərək istehlakçıya ötürülə bilərsə, o zaman hesablana bilməyən risk gözlənilməzdir. F.Naytın fikrincə, şirkət bu tip risklə məhsulların istehsalı və satışı prosesində qarşılaşır. F.Nayt öz fikirlərində firmanın qalıq gəlirlərini əsaslandıraraq marjinal yanaşma ilə risk faktorlarının öyrənilməsinə əsaslanan sahibkarlıq nəzəriyyəsini birləşdirmişdir.

Sahibkarlıq nəzəriyyələrinin öyrənilməsində başqa bir istiqamət sahibkarın istehsalın səmərəli idarə edilməsi və istehsalda ehtiyatlardan istifadə baxımından xarakterizə edilir. Bu istiqamətin nümayəndələri J.S.Mill, A.Marşall, J.B.Saydır.

Sahibkarlıq məsələlərinin tədqiqinin ikinci mərhələsi istehsal amillərinin təsirini öyrənən birinci mərhələnin inkişafını birləşdirdi və onları psixoloji amillərin təhlili ilə tamamladı. J.Şumpeter haqlı olaraq bu dövrün əsas tədqiqatçısıdır. Sahibkarı o, iqtisadiyyatın inkişafı, innovasiyaların yaradılması və tətbiqi, elmi-texniki tərəqqi üçün əsas hərəkətverici qüvvələrdən biri hesab edir. Klassik iqtisadi nəzəriyyə və sahibkarlığın tədqiqi ilk mərhələdə statik iqtisadi sistemin öyrənilməsinə, onun bazar tarazlığının əldə edilməsinə müraciət etdi (6, s. 34). J.Şumpeterin nəzəri yanaşması iqtisadi nəzəriyyəni iqtisadi sistemin dinamik modelinin tədqiqi ilə zənginləşdirmişdir ki, burada sahibkarlıq davamlı iqtisadi inkişafın amilidir. Sahibkarlığın ən vacib komponenti şirkətin bazarda aktiv innovativ davranışı olmuşdur. Mənfəət J.Şumpeter tərəfindən innovasiyaların iqtisadi təcrübəyə daxil edilməsinə görə verilən mükafat kimi şərh olunur. Eyni zamanda, sahibkar innovativ ideyaları həyata keçirməyə qadir olan müəyyən sosial tip kimi çıxış edir. J.Şumpeterin elmi baxışları sahibkarlıq fəaliyyətinin mahiyyətini ən dolğun şəkildə açır və iqtisadiyyatın fəaliyyət göstərməsi kontekstində sahibkarlığın hərtərəfli təhlilini, sahibkarlığın innovativ komponentinin hərtərəfli öyrənilməsinə əhatə edir (6, s. 56). J.Şumpeter bütövlükdə iqtisadiyyatın inkişafı üçün müəssisənin innovativ fəaliyyətinin vacibliyini vurğulayır. Məhz bunun sayəsində iqtisadi sistemin sürətli və səmərəli təkmilləşdirilməsi mümkündür.

Sahibkarlıq nəzəriyyəsinin inkişafının üçüncü mərhələsi XX əsrin 60-cı illərinə təsadüf edir. Onun ən görkəmli nümayəndələri L.Mizes, F.Hayek, İ.Kirtsnerdir. Onlar sahibkarlığı təsərrüfat mexanizminin ən mühüm komponentlərindən biri kimi öyrənmişlər. Sahibkarlığın tədqiqinin üçüncü mərhələsində iqtisadi, sosial, idarəetmə və şəxsi amillər birləşdirilib. Bu fikirlər bir çox cəhətdən J.Şumpeterin iqtisadiyyatın innovativ inkişafı üçün sahibkarlığın əhəmiyyəti haqqında fikirləri ilə uzlaşır. İnnovativ tərəqqinin mühüm stimullaşdırıcı amili bazar rəqabətidir. Eyni zamanda, bazar mexanizmi bazar iştirakçıları üçün çoxlu naməlum amillərə malikdir. L.Mizesin əsas ideyaları hər bir fərdin qeyri-müəyyənlik şəraitində fəaliyyət göstərməsi və əslində sahibkar olmasıdır. O həmçinin texnoloji yeniliklərə və kapitala deyil, müəssisə ideyasının həyata keçirilməsinə diqqət yetirirdi. İ.Kirtsnerin davamçısı L.Mizes hesab edirdi ki, sahibkarlıq bazar balansının və bazarın informasiya açıqlığı vəziyyətinin yaradılmasına kömək edir (8, s. 101). İ.Kirtsner sahibkarlığı resursların və satılan məhsulların qiymət fərqi ilə mənfəət əldə etmək kimi müəyyən etmişdir.

Sahibkarın bazar məlumatlarına çıxışın məhdud olması şəraitində fəaliyyətini tədqiq edən F.Hayekin sahibkarlıq nəzəriyyəsi məsələlərinə də oxşar fikirləri var. Belə şəraitdə mühüm məsələ rəqabət üstünlüyüdür. F.Hayekin yanaşmasında əsas yenilik

onun rəqabətə innovasiyaların inkişafı və tətbiqi üçün stimül kimi baxmasıdır. Məhz rəqabət sahibkarı yeni texnologiyalar, yeni bazarlar, yeni istehsal və idarəetmə həlləri axtarmağa sövq edir ki, bu da iqtisadiyyatın sabit inkişafına töhfə verir.

Əsas prinsipi iqtisadiyyatın tarazlıq vəziyyəti olan klassik iqtisadi nəzəriyyə hesab edir ki, müəssisənin yaradılmasında məqsəd mənfəəti maksimumlaşdırmaqdır. Buna baxmayaraq, innovasiyaların daha da geniş yayılması nəticəsində bu növ məhsul üzrə mənfəət iqtisadiyyat üzrə orta bazar dəyərində qədər azalır. Öz növbəsində, təkamül yanaşması innovasiyalardan və yeni texnologiyalardan kapitallaşdırmaq məqsədilə müəssisə yaratmaqdır ki, bu da sahibkarlıq fəaliyyətinin əlavə riskinə gətirib çıxarır (8, s. 128).

İqtisadi inkişafın gedişində sahibkarlıq nəzəriyyəsi əlaqəli elmi sahələrinin ideyalarını mənimsəmişdir. XX əsrin 70-ci illərində sahibkarlıq nəzəriyyələrinin inkişaf mərhələsini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu dövrdə yeni institusional iqtisadiyyatın formalaşması ilə əlaqədar nəzəri və metodoloji bazanın genişlənməsi baş verdi. Transaksiya xərcləri və oyunlar nəzəriyyələri bu elmi yanaşmanın analitik alətləri üçün əsas rolunu oynadı. XX əsrin 70-80-ci illərdə formalaşmış “təkamül iqtisadiyyatı” elmi məktəbinin müsbət təsiri xüsusilə diqqətəlayiqdir. Bu məktəbin nümayəndələri olan R.Nelson və S.Vayner təcrübə tədqiqatları əsasında iqtisadi inkişafın innovativ və texnoloji amillərini öyrənmişlər (5, s. 205). Bu istiqamətin əsas müddəalarını aşağıdakı kimi formalaşdırmaq olar. İnnovasiya-texnoloji amillərə bazarın vəziyyəti haqqında məlumatlılıq, nou-hau, innovasiyaya dəstək institutları daxildir. Firma sahibkarlıq nəzəriyyələrinin öyrənilməsi obyekt kimi innovativ və texnoloji çevrilmələrin təhlili və tətbiqi obyekt kimi çıxış edir. Müəssisələrin müxtəlif əlamətlərə görə differensiallaşdırılması onların təsərrüfat praktikasında yenilikləri qəbul etmək və tətbiq etmək qabiliyyətinin müxtəlifliyini müəyyən edir. Xüsusilə, belə parametrlər müəssisənin elmi-texnoloji səviyyəsi və müəssisənin fəaliyyət göstərdiyi bazarın parametrləridir. Eyni zamanda, texnoloji təkamül və iqtisadiyyatın strukturunun transformasiyası bütün bazar üçün eyni vaxtda baş verir.

Təkamül iqtisadiyyatı nəzəriyyəsində texnologiya inkişafının xarici faktoru deyildir. Texnologiyanın yaradılması və daha da təkmilləşdirilməsi inkişaf strategiyasının texniki və iqtisadi məhdudiyyətləri və sosial amillərlə xarakterizə olunur. Təkamül iqtisadiyyatı ölkələrin texnoloji imkanlarındakı fərqlərin öyrənilməsi əsasında iqtisadiyyatın transfer-masiyasını və beynəlxalq ticarət məsələlərini nəzərdən keçirir. R.Nelson və S.Vinterin fikrincə, firma müəyyən iş qaydasını, texnoloji və inzibati reqlamentləri formalaşdırmaq və təkrar istehsal etmək iqtidarındadır ki, bu da firmanın səmərəli fəaliyyətində müəyyənədicə amildir (5, s. 243). Beləliklə, neoinstitusionalizm və təkamül iqtisadiyyatı indiki mərhələdə sahibkarlığın təkamül nəzəriyyəsi üçün nəzəri əsas yaratmışdır. Eyni zamanda, J.Şumpeter və E.Penrozun bir çox ideyaları sahibkarlıq nəzəriyyəsinin mübahisəli məsələlərinə dair yeni baxışları inkişaf etdirir. Müəssisənin fəaliyyətinin ən vacib parametrlərindən biri kimi müəssisənin insan kapitalının inkişafı önə çəkilir. Bazar iqtisadiyyatının iqtisadi prosesləri tarixi, sosial-mədəni və ərazi-coğrafi amillərlə sıx bağlıdır. İnstitusional iqtisadiyyat və təkamül yanaşması firmanı iki cür nəzərdən keçirir: cəmiyyətin yaratdığı qurum və eyni zamanda cəmiyyətə təsir edən bir qurum kimi.

Son 20 ildə sahibkarlıq nəzəriyyəsinə əlaqəli bilik sahələri: iqtisadiyyat tarixi, idarəetmə və texniki elmlər müsbət təsir göstərmişdir. Bu, sahibkarlıq anlayışı haqqında təsəvvürləri zənginləşdirməyə və iqtisadiyyatın mikro və mezo səviyyələrində ölkənin rəqabət üstünlüklərinin formalaşması haqqında nəticə çıxarmağa imkan verdi. Beləliklə, müəssisənin uğurlu iqtisadi inkişafı üçün müəssisənin fəaliyyət göstərdiyi sahənin vəziyyəti, müəssisənin fəaliyyətinin daxili mühit amilləri, dövlət dəstəyi institutları, elmi-texniki tərəqqi həlledici əhəmiyyət kəsb edir.

İqtisadi nəzəriyyədə institusional, təkamül, sinergetik nəzəriyyə kimi yeni iqtisadi tendensiyaların meydana çıxması və onların ənənəvi əsas cərəyana qarşı çıxması müasir

iqtisadiyyat və cəmiyyətə uyğun gələn yeni nəzəri həllərin axtarışının zəruriliyini vurğulayır.

1937-ci ildə amerikalı R.Kouzun "Firmanın təbiəti" adlı kiçik məqaləsi nəşr olundu ki, bu məqalə firmalar nəzəriyyəsinin inkişafında mühüm rol oynamağa hesablanmışdı. Müəllif bu barədə üstünlük təşkil edən fikirləri əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirərək, firmanı "giriş resurslarını son məhsula çevirən təşkilat" adlandırdı və bazarların yaradılmasında sahibkarların aparıcı rolunu müəyyən etməklə yanaşı, bazarla firma arasında aydın sərhəd çəkərək qeyd edir ki, "bazarların yaradılması sahibkarların işidir və onun uzun tarixi var". R.Kouz sahibkarın koordinasiya funksiyasını tanıdı və razılaşdı ki, "sahibkar hər bir firma daxilində əmək bölgüsü ilə məşğul olur", o, "hər şeyi qəsdən planlaşdırır və təşkil edir". O, sahibkarla istehsal amili arasında hüquqi əlaqənin vacibliyini vurğulayaraq, qeyd etdi ki, "müqavilənin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, o, sahibkarın səlahiyyət həddini müəyyən edir". R.Kouz sahibkarı "rəqabətli sistemdə istehsala rəhbərlik edən və bununla da qiymət mexanizmi kimi çıxış edən şəxs və ya şəxslər qrupu" kimi tərif etmişdir (11).

XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq, L.Mizes və F.Hayekdən yaranan müasir Avstriya məktəbi sahibkarlığı onun makromühiti ilə bağlı kompleks şəkildə çoxfunksiyalı fəaliyyət kimi nəzərdən keçirməyə cəhdlər edir.

Eyni zamanda, yeni Avstriya məktəbinin sahibkarlıq nəzəriyyəsi onu "arbitraj əməliyyatlarının" bir tarazlıq vəziyyətindən digərinə keçid prosesinə qədər azaldır və bununla da sahibkarlıq haqqında ənənəvi olaraq qaldırılan fundamental sualların əksəriyyətini aradan qaldırır. Sahibkarın biznes köpəkbalığı kimi məşhur stereotipi sahibkarlıq perspektivini daralda bilər. Eyni zamanda, Avstriya məktəbinin sahibkarın ucuz alıb baha satan fərd haqqındakı fikirləri həddindən artıq ümumidir.

Sahibkarlıq nəzəriyyəsinin inkişafının hazırkı mərhələsi "dördüncü mərhələ"dır ki, bu da diqqətin sahibkarın "sırf iqtisadi" hərəkətlərinin təhlilindən daha çox idarəetmə və sosial-mədəni aspektlərə keçməsi ilə xarakterizə olunur. Xüsusilə, sahibkarlıq funksiyası dördüncü şərhini institusional iqtisadi nəzəriyyə (Coase, North və s.) çərçivəsində əldə edir, buna görə sahibkar transaksiya xərclərinə qənaət etmək üçün azad bazar müqaviləsi ilə firmanın təşkili arasında seçim edən subyektə çevrilir. Sahibkarlıq bazar institutlarının xüsusi tənzimləmə mexanizmi olub, qiymət mexanizmindən və dövlət tənzimlənməsi mexanizmindən fərqlənir və müəyyən mənada onların hər ikisinə alternativdir.

Müasir institusionalizmin təntənəsi iqtisadiyyat üzrə Nobel mükafatlarının onun qurucusu R.Kouza (1991) və bu istiqamətin hazırkı yaradıcılarından biri olan Norta (1993) verilməsi ilə sübut edilir. İnstitusionalistlər təşkilatlanma problemlərini və mülkiyyət hüquqlarının strukturlarının və əməliyyat xərclərinin (işgüzar əməliyyatların hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün) motivasiya və iqtisadi davranışa necə təsir etdiyini öyrənməklə neoklassik təhlilin imkanlarını genişləndirməyə çalışırlar. Bu yanaşma çərçivəsində iki tendensiya fərqləndirilir – mülkiyyət hüququ nəzəriyyəsi və transaksiya xərcləri nəzəriyyəsi. Onlardan ikincisini təmsil edən O.Vilyamsonun konsepsiyası 20-ci əsrin sonunda firmanın sahibkarlıq nəzəriyyəsinin inkişafı üçün ən perspektivlilərdən biri kimi qiymətləndirilmişdir. O, Vilyamsonun metodologiyasının orijinallığı onun "institutlar" anlayışının şərhindədir. XX əsrin sonlarında institusionalizmdə onun tərifinə iki yanaşma var idi. Tarixən onlardan birincisi bir çox müəlliflər (D.Nort, Q.Rixter, E.Furubotn və s.) tərəfindən dəstəklənmişdir. Bu yanaşma institutların insanların qarşılıqlı fəaliyyətinə qeyri-rəsmi məhdudiyətlər (vərdişlər, ənənələr, davranış kodeksi) və formal normalar (konstitusiyalar, qanunlar, mülkiyyət hüquqları) olan "oyun qaydaları" kimi başa düşülməsini nəzərdə tutur (3). O.Vilyamsonun nəzəriyyəsində belə bir şərh institusional mühitin səviyyəsinə uyğundur və institutların özləri müqavilə münasibətlərinin idarə

edilməsi mexanizmləri kimi nəzərdən keçirilir ki, bu da sahibkarlıq funksiyalarının institusional təhlili mərkəzini fərdi əməliyyatlar səviyyəsinə köçürməyə imkan verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, sahibkarlığın öyrənilməsinə yuxarıda göstərilən yanaşmaların hamısında bu fenomeni xarakterizə edən üç komponent var: şəxsi, iqtisadi və təşkilati-idarəetmə. Onlar bir-biri ilə üzvi şəkildə bağlıdır və bu, sahibkarlıq təkrar istehsalı adlanan xüsusi təkrar istehsal növündə özünü göstərir. Eyni zamanda, sahibkarlığın təhlilinə nəzəri yanaşmalar diqqətin komponentlərdən birinə cəmləşmə dərəcəsinə görə fərqlənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, sahibkarlıq fəaliyyətinin innovasiya (innovativlik) və istehsal amillərinə mülkiyyətin mövcudluğu kimi spesifik xüsusiyyətləri ilə bağlı hələ də iqtisadçılar arasında yanaşma birliyi mövcud deyil. Xüsusilə, dörd əsas yanaşma müəyyən edilə bilər.

Birinci yanaşmaya (J.B.Say, Avstriya məktəbi, Sovet iqtisadi məktəbi) uyğun olaraq, sahibkarlıq fəaliyyətinin xarakterik xüsusiyyətləri sahibkarın istehsal vasitələrinə sahib olması və fəaliyyətin innovativ xarakter daşmasıdır. Sovet iqtisadi məktəbinin nümayəndələri "sahibkarlıq" anlayışının formalaşması və inkişafını mülkiyyət anlayışı ilə sıx bağlı hesab edirlər, sahibkarlıq və mülkiyyət eyni zamanda zaman və məkanda inkişaf edən eyni prosesin iki tərəfi hesab olunur.

İkinci yanaşmaya görə, sahibkarlıq fəaliyyəti istehsal vasitələrinə sahib olmağı tələb edir, lakin fəaliyyətin innovativ xarakter daşması istəyə bağlıdır. Əksər alimlər, iqtisadçılar belə fikirlərə sadıqdirlər və onlara əməl edirlər. Məsələn, A. Smith, J. Baudot, I.V.Lipsits, A.V.Busıgin.

Üçüncü yanaşmanın tərəfdarları (R.Katillon) hesab edirlər ki, sahibkar biznesin sahibi ola bilər, ancaq menecer ola bilər və fəaliyyətin innovativ xarakter daşması lazım deyil. Bu yanaşma iqtisadi vahidlərin əhatə dairəsinə görə ən böyüyüdür.

Dördüncü yanaşmanın nümayəndələri (J.Şumpeter, P.Druker, V.İ.Kuşlin) hesab edirlər ki, sahibkarlıqda əsas şey innovasiyadır və müəssisəyə sahib olmaq hüququ sahibkarlığın əsas əlaməti deyil, çünki sahibkarlıq fəaliyyətini şəxsi kapital olmadan həyata keçirmək mümkündür (məsələn, borc vəsaitlərindən istifadə etməklə və ya dövlət subsidiyaları vasitəsilə). J.Şumpeter konkret sahibkarlıq funksiyası kimi innovasiyanı istehsal amillərinin sahibi və menecer funksiyalarından aydın şəkildə ayırır.

Nəticə

Sahibkarlıq nəzəriyyəsinin ən çox yayılmış xarici şərhələrini ümumiləşdirərək qeyd etmək lazımdır ki, sahibkarın əsas xüsusiyyətlərini başa düşmək üçün hər cür əsas var. Sahibkarlığın əsas xüsusiyyətlərinə təşkilati və iqtisadi yeniliyin mövcudluğu və iqtisadi azadlıq daxildir. Sahibkarlığın innovativ komponenti istehsal amillərinin yeni kombinasiyasından, yəni əmtəə və xidmətlərin istehsalını açmaq və ya artırmaq üçün təşkilati strukturların yaradılması və ya dəyişdirilməsindən ibarət olmalıdır. Belə dəyişiklik müxtəlif formalarda ola bilər: yeni müəssisə və ya onun yenidən təşkili; yeni texnologiyadan istifadə və ya onun modifikasiyası; yeni satış bazarlarının və xammal mənbələrinin açılması və ya mövcud əlaqələrin ləğvi və s. Sahibkarlığın törəmə xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır: qeyri-müəyyənlik şəraitində risk və ya iş, qərar qəbul etmə, resurslara sahiblik, liderlik keyfiyyətləri və s. Onlar sahibkarlığın əsas xüsusiyyətlərinin hərəkətinin nəticəsidir. Sahibkarlığın mahiyyətinin tarixi və təkamül aspektində təhlili bizə sahibkarlıq nəzəriyyələrini əsas və törəmə əlamətlər nöqtəyi-nəzərindən təsnif etməyə imkan verir.

Sahibkarlığın iqtisadi mahiyyəti onun xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur: təşəbbüsçülük, kommersiya riski və məsuliyyəti, istehsal amillərinin birləşməsi, innovasiya, fəaliyyətin könüllü olması, ünsiyyət bacarıqları və s. Sahibkarlığa xas olan bütün bu xüs

susiyətləri əsas götürərək ona (sahibkarlıq fəaliyyətinə) verməyə imkan verir: sahibkarlıq cəmiyyətin ehtiyac duyduğu mal və xidmətləri istehsal edib təqdim etmək yolu ilə gəlir (mənfəət) əldə etmək məqsədi üçün həyata keçirilən fiziki və ya hüquqi şəxsin iqtisadi davranışının bir növüdür.

ƏDƏBİYYAT

1. Валиева Э.И., Ибрагимов У.Ф. Эволюция теории предпринимательства в рыночной экономике // Молодой ученый. 2013, №6, с. 287-290.
2. Найт Ф. Понятие риска и неопределенности // Thesis, 1994, Вып.5, с. 12-28.
3. Никитина Н.Ю., Корунов С.М., Яшин А.А., Опарин И.Д. Предпринимательство: учебное пособие: Изд.-во Урал. ун-та, 2020. 256 с.
4. Сэй Ж.-Б. Трактат политической экономии. М.: Дело, 2000, 232 с.
5. Ядгаров Я.С. История экономических учений: учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2012, 480 с.
6. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития: исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. М.: Прогресс, 1982, 455 с.
7. Филобокова Л.Ю., Жданкина А.Ю. Эволюция концептуальных подходов к предпринимательской деятельности и ее управлению // Экономика: вчера, сегодня, завтра. 2019, Том 9, №1А, с. 528-535.
8. Институциональная экономика: учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2001, 318 с.
9. Кравченко В.С., Ангелова О.Ю., Борисова И.И., Дмитриева Е.М., Подольская Т.О. Основы экономики и предпринимательства: Учебное пособие. Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет, 2015, 125 с.
10. Клейнер Г.Б., Пресняков В.Ф., Карпинская В.А. Поведение предприятия в моделях теории фирмы. ч.1 // Экономическая наука современной России. 2018, №2 (81), с. 7-23.
11. Природа фирмы. К 50-летию выхода в свет работы Р. Коуза «Природа фирмы». Москва: Дело, 2001, 360 с.

Резюме

Бахруз Гусейнли

Теории предпринимательства: классические и современные теории и их сравнение

Статья посвящена научному исследованию теорий предпринимательства. Предпринимательство является многопрофильной областью исследований, которая уже очень давно привлекает внимание ученых. Это потому, что он ценится как очень важный элемент экономического развития и роста.

Предпринимательство является движущей силой экономического и социального развития обществ. Это также основной источник социального и личного благополучия. Поэтому интерес к предпринимательству растет день ото дня. Предпринимательство сохраняет свое место как важнейший фактор, направляющий развитие и изменение обществ. Другими словами, предпринимательство определяется как динамическая сила, необходимая для экономического развития. Ученые выдвинули несколько теорий, объясняющих сферу предпринимательства, чтобы помочь предпринимателям добиться успеха в своих усилиях. Теории предпринимательства пытаются объяснить, почему предприниматели так себя ведут.

В соответствующей литературе принято считать, что предпринимательская деятельность вносит существенный вклад в экономический рост. Каждое приложение основано на основной теории. Предпринимательство изменилось в историческом процессе и разработало свою теорию с подходом, основанным на экономике и обществе. Несомненно, значительное влияние на это развитие оказали разные взгляды экономических теоретиков на экономические явления разных эпох.

Не существует общепринятого определения предпринимательства, и, несмотря на долгую историю этого понятия, исследователи до сих пор не могут прийти к единому мнению о том, кто

является предпринимателем. Несмотря на многочисленные исследования в этой области, не существует общепринятой теории предпринимательства и консенсуса относительно природы феномена предпринимательства.

Считается, что развитие теории предпринимательства, которая обсуждалась с момента появления классической экономической идеи с учетом различных точек зрения экономических теоретиков, и ее переоценка в сегодняшнем понимании предпринимательства внесут свой вклад в теорию предпринимательства. В этом исследовании были изучены и сравнительно проанализированы их научные подходы, представляя теорию предпринимательства по периодам.

Ключевые слова: предприниматель, предпринимательская деятельность, теория предпринимательства, инновации, неопределенность, риск.

Summary

Bəhrüz Hüseynli

Theories of Entrepreneurship: Classical and Modern Theories and Their Comparison

The article is devoted to the scientific study of the theories of entrepreneurship. Entrepreneurship is a multi-disciplinary field of study that has attracted scholarly attention for a very long time. This is because it is valued as a very important element of economic development and growth.

Entrepreneurship is the driving force behind the economic and social development of societies. It is also the main source of social and personal well-being. Therefore, interest in entrepreneurship is growing day by day. Entrepreneurship retains its place as the most important factor guiding the development and change of societies. In other words, entrepreneurship is defined as the dynamic force necessary for economic development. Scholars have advanced several theories to explain the field of entrepreneurship to help enterprising entrepreneurs succeed in their endeavors. Entrepreneurial theories try to explain why entrepreneurs behave the way they do.

In the relevant literature, it is generally accepted that entrepreneurial activity makes a significant contribution to economic growth. Each application is based on a core theory. Entrepreneurship has changed in the historical process and developed its theory with an approach based on economics and society. Undoubtedly, the different views of economic theorists on the economic phenomena of different eras had a significant impact on this development.

There is no generally accepted definition of entrepreneurship, and despite the long history of this concept, researchers still cannot agree on who is an entrepreneur. Despite numerous studies in this area, there is no generally accepted theory of entrepreneurship and no consensus on the nature of the phenomenon of entrepreneurship.

It is believed that the development of the theory of entrepreneurship, which has been discussed since the advent of the classical economic idea, taking into account various points of view of economic theorists, and its reassessment in today's understanding of entrepreneurship will contribute to the theory of entrepreneurship. In this study, their scientific approaches were studied and comparatively analyzed, presenting the theory of entrepreneurship by periods.

Key words: entrepreneur, entrepreneurial activity, theory of entrepreneurship, innovation, uncertainty, risk

Redaksiya heyətinin üzvü İ.e.d., prof. Məmmədov Elşad Yaqub oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.